

Dinsel ve Kùltürel Farklılıkların Birarada Yaşaması:

İstanbul Tecrübesi

EDİTÖRLER

Mehmet Fatih ARSLAN-Muhammed Veysel BİLİCİ

İSTANBUL 2010

Dinsel ve Kültürel Farklılıkların Birarada Yaşaması/İstanbul Tecrübesi

ISBN

978-975-404-880-3

EDİTÖRLER

Mehmet Fatih ARSLAN-Muhammed Veysel BİLİCİ

YAYINA HAZIRLAYAN

UÇAN TASARIM ORGANİZASYON ATÖLYESİ

KAPAK TASARIM

Emrah OTYAKMAZ

MİZAMPAJ

Burhan MADEN

BASKI - CİLT

PELİKAN BASIM

İLETİŞİM VE İSTEME ADRESİ

Adres: Baba Hasan Aleml Mahallesi

Horhor Caddesi Kavalalı Sokak No:1 A Blok 34091

Fatih / İstanbul

Telefon: +90 212 532 60

Faks: +90 212 532 62 07

e-mail: mfarslan@istanbul.edu.tr , veyselbilici@gmail.com

Bu eser 15-17 Nisan 2010 tarihlerinde İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi tarafından düzenlenen "Dinsel ve Kültürel Farklılıkların Birarada Yaşaması: İstanbul Tecrübesi" başlıklı uluslararası sempozyumda sunulan bildirilerin derlenmesiyle oluşturulmuştur.

© Bu kitapta yer alan makalelerin her türlü sorumluluğu yazarlarına aittir.

© Bu derlemenin edisyon olarak yayım hakları İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi'ne aittir. Kısa alıntı dışında herhangi bir yolla çoğaltılması ya da başka bir bütün içinde yayımlanmaları izne bağlıdır.

İstanbul'da Birlikte Yaşamının Hukuki Altyapısı: Fatih Sultan Mehmet'in Cenevizlilerle Yaptığı Ahidname

Ahmet Hamdi Furat ()*

İstanbul'un fethi esnasında savaşa aelen katılmayan Galata şehrinin ileri gelenleri ile Fatih Sultan Mehmet fethin üç gün sonrasında buluşmuş ve 1 Haziran 1453'de yapılan ahidnâme ile Galata Osmanlı Devleti'nin hâkimiyetine girmiştir. Bu ahidname esas itibarıyla İslam Devletler Hukukuna göre hazırlanmış bir zımnet sözleşmesi hükmündedir. Galata savaşıyla ele geçirilmeyip sulh ile ele geçirilmesi sebebiyle fey' olarak kabul edilmiş ve ganîmet ahkâmına tabi tutulmayarak, şehirdeki menkul ve gayri menkuller hakkındaki tasarruf devlet başkanına bırakılmıştır.

Tebliğimizde öncelikle İslam savaş hukukunun en önemli iki istilâhı olan fey' ve ganîmet ifadeleri üzerine durulacak, daha sonra gayr-ı Müslimlerle yapılan zımnet anlaşmasının mahiyeti ele alınacaktır. Peşisıra Galata'nın tarihi hakkında kısa bir bilgi verilerek, Fatih Sultan Mehmet'in Galata'daki Cenevizlilere verdiği ahidname İslam Hukuku bağlamında değerlendirilecektir.

Ganîmet ve Fey

Ga-ne-me kökünden gelen ganîmet kelimesi "bir şeyi zorluk çekmeden ele geçirmek"¹ anlamına gelmektedir. İstilah olarak ise "Müslümanların düşman mallarından savaşıyla ele geçirdikleri"² şeklinde tanımlanır. "Fazlalık"³ anlamına gelen nefel ve çoğulu enfâl kelimeleri de Kur'an-ı Kerim'de ganîmet anlamında kullanılmıştır.

(*) Yard. Doç. Dr., İstanbul Üniversitesi İlahiyat Fakültesi.

1 İbn Manzûr, *Lisânu'l-Arab*, XII, 445.

2 *Mugni'l-Muhtâc*, III, 92; *el-Câmi' li-Ahkâmî'l-Kur'an*, XII, 284.

3 *Râgıb el-İsfahânî* (ölm. 502), *Müfredât*, n-f-1 maddesi.

Kur'an-ı Kerim'de ganîmet ve türevleri, ganîmetin helal olduğunun belirtilmesi⁴, Allah katında çokça ganîmetlerin olması⁵, müminlerin Hayber'deki ganîmetlere koşması⁶, Hayber'deki ganîmetlerle Allah'ın Müslümanları mükâfatlandırması⁷, Allah'ın çokça ganîmet vaad etmesi⁸ gibi bağlamlarda kullanılmıştır.

Kur'an-ı Kerim'de, ganîmet ile ilgili ahkâm Enfâl sûresi 41. ayette açıklanmıştır. Bu âyette, Müminlere hitâben şöyle denmektedir.

Eğer Allah'a ve ayrılma gününde, o iki topluluğun karşılaştığı (Bedir) gün(ün) nde kulunuz (Muhammed'e) indirdiğimize inanmışsınız, aldığınız ganîmetlerin beşte biri Allah'a, Resule, yakınlarına, yetimlere, miskinlere ve yolda kalmışlara âittir⁹.

Ayette geçen "غَنِمْتُمْ مِّنْ شَيْءٍ" ibâresi önem taşımaktadır. Zira bu ibâre menkûl ve gayr-i menkûl ganîmet olarak ele geçirilen her şeyi kastetmektedir. Ayetteki bir diğer husûs da ganîmetin beşte birlik hissesi üzerinde durulmasıdır. Fakat Fetih suresinin 15, 19 ve 20. ayetlerinde geçen "الْمُخَلَّفُونَ إِذَا انطَلَقْتُمْ إِلَىٰ مَغَائِمٍ سيقولون O geri bırakılanlar, ganîmetleri almak için gittiğiniz zaman, وَمَغَائِمٍ كَثِيرَةٌ تَأْخُذُوهَا onlara alacakları çok şey bahşeyledi, وَعَدَّكُمْ اللَّهُ مَغَائِمٍ كَثِيرَةً تَأْخُذُوهَا Allah size elde edeceğiniz birçok ganîmetler va'detti ifadeleri kalan beşte dördlük hissenin savaşçılara âit olduğunu göstermektedir.

Fey' kelimesi, gölge (çoğulu: efyâ, fuyû'), zevâlden sonraki gölge anlamlarına gelmektedir¹⁰. Bu bağlamda *tefeyye* şeklinde Kur'an'da geçmektedir¹¹. Masdarı *fey'* olan *fâie* fiili "iyi bir hale dönmek" anlamında kullanılmıştır¹². Bu anlamda Kur'an'da Hucurat suresi 9. ayette geçmektedir¹³. Fey kelimesi istilâhen "Müslümanların düşmanın mallarından savaş ve cihadsız ele geçirdikleri" anlamına gelir¹⁴. Kur'an'da geçen "efâe" fi-

-
- 4 "Elde ettiğiniz ganimetleri temiz ve helal olarak yiyin; Allah'tan sakının, doğrusu Allah bağışlar ve merhemet eder" Enfal, 69.
- 5 "Ey İnananlar! Allah yolunda yürüdüğünüz vakit, her şeyi iyice anlayın. Size, Müslüman olduğunuzu bildirene, dünyaya hayatının geçici menfaatine göz dikerek: «Sen mümin değilsin» demeyin. Allah katında birçok ganimetler vardır. Evvelce siz de öyleydiniz. Allah size iyilikte bulundu, iyice araştırıp anlayın, Allah işlediklerinizden şüphesiz haberdardır" Nisa, 94.
- 6 "Savaştan geri kalmış olanlar, siz ganimetleri almaya giderken: «Bırakın, biz de sizinle gelelim» diyebilirler. Onlar Allah'ın sözünü değiştirmek isterler. De ki: «Bize uymayacaksınız; Allah sizin için önceden böyle buyurmuştur.» Sizi: «Hayır, bizi çekemiyorsunuz» diyecekler. Aksine, kendileri ancak pek az söz anlayan kimselerdir" Feth, 15.
- 7 "Yine onları elde edecekleri birçok ganimetlerle de mükâfalandırdı. Allah üstündür, hikmet sahibidir" Feth, 19.
- 8 Allah size, ele geçireceğiniz bol bol ganimetler vadetmiştir. İnananlar için bir belge olması, sizi doğru yola erdirmesi için bunları size hemen vermiş ve insanların size uzanan ellerini önlemiştir" Feth 20
- 9 Enfal, 41.
- 10 Cevherî, *es-Sıhah*, I, 63; İbnu'l-Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, I, 125.
- 11 Allah'ın yarattığı şeylerin, gölgeleri sağa sola vurarak, Allah'a boyun eğerek secde etmekte olduklarını görmüyorlar mı? Nahl, 48.
- 12 Ragıb, *Müfredât*, f-e-y; İbnu'l-Manzûr, *Lisânu'l-'Arab*, I, 125; Zübeydi, *Tacu'l-Arus*, I, 99.
- 13 "Eğer müminlerden iki topluluk birbirleriyle savaşlırsa aralarını düzeltiniz; eğer biri diğeri üzerine saldırırsa, saldıranlarla Allah'ın buyruğuna dönmelerine kadar savaşınız; eğer dönerlerse aralarını adaletle bulunuz, adil davranınız, şüphesiz Allah adil davrananları sever." Hucurat, 9.
- 14 İbnu'l-Manzur, *Lisânu'l-'Arab*, I, 126.

ili ise “döndürmek, fey olarak vermek” anlamlarında kullanılmıştır¹⁵. Haşr suresinde geçen efâe fiillerinin -aşağıda ifade edileceği üzere- savaşız olarak geri döndürülenleri kastettiği anlaşılmaktadır. Efâe fiili aynı zamanda Ahzâb suresinde, Resulullah’a helal kılınan kadınlardan bahsedilirken “fey olarak verdiklerinden ellerinin altında bulunanlar¹⁶” şeklinde geçmektedir. Buradaki *efâe* fiili Haşr suresinin 6. ve 7. ayetlerde geçen *efâe* fiili ile aynı anlamda yani savaşız ele geçirilenler anlamında olmalıdır. Zira fiile ganîmet olarak alınanlar anlamı verilirse, Resulullah’ın elinin altında bulunan hanımların istirkâk edilmiş olmaları sonucu çıkmaktadır. Bu durum esirlerin âkabeti ile alakalı Muhammed suresi dördüncü ayetle çalışmaktadır. Zira **Kur’an-ı Kerim**’de esirler için ya *memnen* (karşılıksız) ya da *fidâen* (fidye ile) salverilmeleri emredilmiştir¹⁷. Muhammed Hamidullah, Resulullah’ın *ellerinin altında* olduğunu zikrettiği iki kadından bahsetmektedir. Bunlardan birincisi Yahûdî Beni Kurayza kabilinden esir alınanlardan olan *Reyhâniye*; ikincisi ise Mısır’dan hediye olarak gelen *Mariya*’dır¹⁸. Mariya’nun hediye yoluyla Resulullah’a gelmesi onun fey olduğunu yani savaşız ele geçirildiğini göstermektedir. *Reyhâniye*’nin Resulullah’ın evlenme teklifini çeşitli bahanelerle reddettiği ve cârîye kalmak konusunda ısrar ettiği şeklinde rivâyetler bulunmaktadır¹⁹. Fakat bu konuyla alakalı olarak *Reyhâniye* ile Resulullah’ın evlendiği şeklindeki rivâyetler, Kur’an’ın hükümleriyle örtüşmektedir²⁰. Savaş esirlerinin ya karşılıksız ya da fidye ile bırakılmalarını belirten Muhammed suresi 4. ayet ışığında değerlendirildiğinde Resulullah’ın elinin altında olduğu belirtilen hanımlar ifadesiyle sadece Mariya’nun kastedildiği ortaya çıkmaktadır.

Beni Nadîr Yahûdîlerinin sürülmesi hadisesini anlatan *Haşr* suresinde iki defa *efâe* fiili kullanılmıştır. *Haşr* suresinde öncelikle Beni Nadîr Yahûdîlerinin, kalelerinin kendilerini koruyacağını sandıkları²¹ fakat Allah’ın azabının onlara beklenmedik bir yerden gelerek yüreklerine korku düşürdüğü²², evlerini kendi elleriyle ve müminlerin elleriyle yıktıkları vurgulanmış²³ ve akıl sahiplerinin bundan ibret alması gerektiği hatırlatılmıştır²⁴. Daha sonraki âyetlerde bu durumun Beni Nadîr Yahûdîlerinin başına gelmesinin sebebinin Allah’a ve Resûlüne karşı gelmeleri olduğu ifade edilmiştir²⁵. Kuşatma esnasında Müslümanların Beni Nadîr’in hurma ağaçlarını kesmele-

15 Müfredât, f-e-y maddesi.

16 Ahzab, 50.

17 Muhammed, 4

18 Muhammed Hamidullah, *İslam Peygamberi*, II, 690–691.

19 İbn Sa’d, *Tabakat*, VIII, 129.

20 İbn Sa’d, *Tabakat*, VIII, 130.

21 “onlar da, kalelerinin kendilerini Allah’tan koruyacağını sanmışlardı” *Haşr*, 2.

22 “Ama Allah’ın azabı onlara beklemedikleri yerden geldi, kalblerine korku saldı.” *Haşr*, 2.

23 evelerini kendi elleriyle ve inananların elleriyle yıkıyorlardı” *Haşr*, 2.

24 “düşününün de ibret alın ey göreceğ gözleri olanlar” *Haşr*, 2.

25 “Bu, Allah’a ve Peygamberine karşı gelmelerinden ötürüdür. Kim Allah’a karşı gelirse bilsin ki Allah’ın cezalandırması şüphesiz çetindir” *Haşr*, 4.

rine değinildikten sonra²⁶, Beni Nadîr'den alınan mallar konusuna gelinmiştir. Müslümanların bu malları almak için ne at ne de deve sürdükleri vurgulanmıştır²⁷. Daha sonra da Allah'ın, Resullerini dilediklerinin üzerine saldığı ve her şeye gücü yettiğı belirtilmiştir²⁸. Burada vurgu bu ganîmetleri almak için Müslümanların at veya deve sürmek gibi özel bir gayretin içinde olmadıklarıdır. Bir sonraki âyette, bu sefer Beni Nadîr Yahûdîleri için *ehlul-kurâ* tabiri kullanılmıştır²⁹. Onlardan Allah'ın Müslümanlara fey verdiklerinin altı gruba âit olduğı belirtilmiştir; 1. Allah'a, 2. Resul'e, 3. (ona) Yakın olanlara, 4. Yetimlere, 5. Miskinlere ve 6. Yolda kalmış olanlara ait olduğı vurgulanmıştır³⁰. Hemen peşi sıra bunun sebebinin ganîmetin zenginler arasında dolaşan bir şey olmasını engellemek olduğı belirtilmiştir³¹.

Bu durum karşısında Resulullah'ın verdiğinin alınması onun nehy ettiğinden ise uzak durulması³² belirtildikten sonra, yukarıda bahsedilen guruplar arasında bulunan yeni bir grup üzerine yoğunlaşmıştır. Bu gurup diyarlarından ve mallarından uzaklaştırılmış, Allah'ın lütuf ve rızasını arayan, Allah ve Resulüne yardım eden muhacirlerdir³³. Daha sonra önceden o yurda yerleştiklerini ve imana sarıldıklarını belirttiğı Medînelilere hitaben, onların muhacirleri sevdikleri ve onların bu feyden almaları sebebiyle içlerinde bir ihtiyaç hissetmedikleri, bir fakr u zaruret içinde olsalar dahi onları kendilerine tercih ettikleri vurgulanmıştır³⁴. Müteâkiben nefsinin cimriliğinden korunmaların umduklarına erecekleri belirtilmiştir³⁵. Daha sonra Medînelilerden geleceklerin ise "Rabbimiz, bizi ve bizden önce inanan kardeşlerimizi bağışla, kalplerimizde inananlara karşı bir kin bırakma, Rabbimiz sen çok şefkatli, çok merhametlisin" diyecekleri belirtilerek daha sonra gelen Medînelilerin de bu feyden bir hisse alamayacakları belirtilmiştir³⁶.

Yukarıda zikrettiğimiz ilgili ayetler bağlamında ganîmet ve fey ifadeleri arasındaki farkı şu şekilde tespit edebiliriz: Ganîmetin anlamı hakkında fukaha arasında pek tartışma yapılmamışken, fey üzerine ilk dönemden itibaren tartışmalar yapılmıştır. Klasik dönem fukahası özellikle *fey* kelimesi hakkında kapsayıcı bazı tanım-

26 "İnkarcı kitap ehlinin yurtlarında hurma ağaçlarını kesmeniz veya onları kesmeyip gövdeleri üzerinde ayakta bırakmanız Allah'ın izniyledir" Haşr, 5.

27 "siz ne at ve ne de deve sürdünüz", Haşr, 6.

28 "fakat Allah peygamberlerine, dilediğı kimselere karşı üstünlük verir" Haşr, 6.

29 "memleketler halkandan", Haşr, 7.

30 Allah, Peygamber, yakımlar, yetimler, miskinler ve yolda kalmışlar içindir" Haşr, 7

31 "ta ki içinizdeki zenginler arasında elden ele dolaşan bir devlet olmasın." Haşr, 7.

32 "Peygamber size ne verirse onu alın, sizi neden menederse ondan geri durun" Haşr, 7.

33 "Allah'ın verdiğı bu ganîmet malları bilhassa; yurtlarından ve mallarından edilmiş olan, Allah'tan bir lütuf ve rıza dileyen, Allah'ın dinine ve Peygamberine yardım eden muhacir fakirlerindir." Haşr, 8.

34 "Daha önceden Medîne'yi yurt edinmiş ve gönüllerine imanı yerleştirmiş olan kimseler, kendilerine hicret edip gelenleri severler; onlara verilenler karşısında içlerinde bir çekememezlik hissetmezler; kendileri zaruret içinde bulunsalar bile onları kendilerinden önde tutarlar." Haşr, 9.

35 "Nefsinin tamahkarlığından korunabilmiş kimseler, işte onlar saadete erenlerdir" Haşr, 9.

36 "Onlardan sonra gelenler: «Rabbimiz! Bizi ve bizden önce inanmış olan kardeşlerimizi bağışla; kalbimizde müminlere karşı kin bırakma; Rabbimiz! Şüphesiz Sen şefkatlisin, merhametlisin» derler" Haşr, 10.

lar yapmışlarsa da biz bu tartışmaya girmeden özellikle Kur'an merkezli olarak bu iki kelime arasındaki fark üzerinde durmak istiyoruz.

Bazı fakihler ganîmetin menkul mallara has olduğunu belirtmişler³⁷, feyi ise bu menkul malların dışında kalanlar şeklinde tanımlamışlardır³⁸. Onları bu tarz bir tanıma sevkeden, Hz. Ömer'in sevâd arazisinde yaptığı iddia edilen uygulamalardır. Fakat bu şekilde bir tanım Kur'an'a ve Resulullah'ın uygulamalarına muhâlifdir. Zira Kur'an'da ganîmet ve fey kelimeleri yukarıda da izah edildiği gibi iki ayrı anlamda kullanılmıştır. Ganîmet ile ilgili ahkâmın belirtildiği ayette "min şeyin" ibaresi; ganîmet olarak elde edilen her şeyi kapsarken, "fey" ile ilgili ayet de "ne at ne de deve sürdünüz" ibaresi zahmetsiz elde edilen ganîmetleri ifade etmektedir. Kur'an'da geçen diğer fey kelimesinin ise yine zahmetsiz ele geçen ganîmet olarak anlaşılması gerektiği ve bu konudaki gerekçeler yukarıda izah edilmişti.

Zimmet Anlaşması (Genel Mahiyeti)

Zimmet anlaşmasından önce İslam'ın gayri Müslimlere bakışı ile alakalı olarak birkaç hususun burada hatırlatılması kanaatimizce önemlidir. Bu bağlamda genel bir değerlendirme yapacağımızdan Zimmilerin hukuki ve kazai durumlarına girmeyeceğimi belirtmek isterim.

Bakara suresinin 256 (*Dinde zorlama yoktur, çünkü doğruluk sapıklıktan iyice ayrılmıştır...*) Yunus 99 ayetleri (*Eğer Rabbin dileseydi, yeryüzünde bulunanların hepsi elbette topyekün iman ederlerdi. Böyle iken sen mi mü'min olsunlar diye, insanları zorlayacaksın.*), Mumtehaneye suresi 60 (*Allah din hususunda sizinle savaşmayan ve sizi yurtlarından çıkarmayan kimselere iyilik etmenizi ve değer vermenizi yasaklamaz*) ayetleri esas itibarıyla Kur'an'da Müslüman – gayri Müslim ilişkilerinin çerçevesini çizmektedir. Bu keyfiyet İslamın ilk dönemlerinden itibaren İslam dünyasına giren gayri müslimlerle yapılan zimmet anlaşmalarına da yansımıştır. Buna örnek olarak Hz. Peygamberin Makna halkıyla yaptığı andlaşma verilebilir:

Bu andlaşmadaki ifade şöyledir:

*"kendinize, dininize, mallarınıza, kölelerinize ve ellerinizin altındaki (cariyeler) Allah'ın zimmeti vardır."*³⁹

Yine Necran Piskoposu el-Haris b. Alkame'ye verilen emanname'de *"elleri altındaki az ya da çok malları kiliseleri manastırları ruhbanlık merkezleri Allah'ın ve elçisinin zimmetindedir."*⁴⁰ İfadeleri yer alır.

37 Mâverdi, el-Ahkâm es-Sultâniye, s. 134.

38 Zâdul-Meâd, II, 69; İbrahim Osmân Şa'lan, Nizâmu Masrifîz-Zekât ve Tevzi'ül-Ganâ'im fi 'Ahdi Ömer b. el-Hattab (r.a.), 187-190; Muhammed b. İbrahim b. Abdurrahman er-Rebî, el-Fey' ve'l-Ganîme ve Mesârifuha, 169-170.

39 Muhammed Hamidullah, el-Vesaiku's-Siyasiyye, çvr. Vecdi Akyüz, İstanbul 1997, s.136.

40 el-Vesaiku's-Siyasiyye, 198-199.

Bir beldenin Müslümanların eline geçmesi ile beraber o beldede yaşamaya devam etmek isteyen gayr-i Müslimlerle İslam Devleti'nin yaptığı anlaşmaya zimmet anlaşması adı verilir. Bu anlaşma ile zimmeler, İslam devletinin hükümlerine uymayı, cizye ödemeyi (askerlik karşılığında) teahhüd ederler. İslam devleti ise onlara can ve mal güvenliği ile din ve vicdan hürriyeti bağlamında değerlendirilebilecek (inanç hürriyeti ile dini ayin ve ibadet hürriyeti verir) verir⁴¹. Burada can ve mal güvenliği kapsamında her türlü tecavüze karşı korunması, İslam hükümetinin Müslümanları koruduğu gibi gayr-i Müslimleri de koruması, zimmilerden herhangi bir şahsı haksız yere katle den kimsen hakkında katlin mahiyetine göre kısas ve sair cezaların tatbiki gibi hususları hatırlatmak gerekir⁴². Zimmet sözleşmelerinde din ve vicdan hürriyeti bağlamında da özellikle ibadet ve ayinler hususunda bir özgürlük müşahade edilse ve ayrıca kadimden beri mevcut ibadet yerlerine dokunulmama hükmü benimsense de bu hususta bazı kısıtlamaların varlığından söz edilebilir. Bu noktadaki kısıtlama onların yeni ibadet yerleri inşa edememeleri hususudur. Bu hususta ise yine yukarıda sözü geçen sulhen veya seyfen ele geçirme hususu dikkate alınmıştır. Abdülkerim Zeydan, bu hususta verdiği bilgiler mealen şöyledir:

Fakihler şehirleri üçe ayırır: 1. Müslümanların kurduğu şehirler, Kufe, Basra, Bağdad gibi. Bunlarda gayr-i Müslimlerin ibadet yeri yapmaları caiz görülmez. Zeydiye mezhebine göre İmam bu konuda maslahat görürse caizdir. 2. Müslümanların savaş ile elde ettikleri yerler. Burada da ibadet yeri inşası caiz değildir. İbnü'l-Kasım el-Maliki (ölm. 191) İmam'ın buna izin vermesi şartıyla kilise inşa edebileceğini belirtmektedir⁴³, 3. Sulhen feth edilmiş yerler. Şayet sulh anlaşmasının şartlarında varsa ibadet yerleri inşa edebilirler⁴⁴. Zeydan, Zeydiye ve İbnü'l-Kasım el-Maliki'nin kavillerini el-kavlü'r-racih (tercih edilen görüş) olarak belirtmektedir⁴⁵.

Galata (Kısa Bir Tarihçe ve Fetih)

Tarihi IV. Miladi asıra I. Theodosius zamanına kadar uzanan Galata, Bizans döneminde İstanbul şehrinin ön dördüncü muntıkası olarak kabul ediliyordu. Esas olarak Galata, XII. asırda buraya Cenevizlilerin yerleşmesi ile önem kazanmaya başlamıştır. Cenevizlilerin 1204 yılında Galata, Latinler tarafından kendileriyle işbirliği yapan Venediklilere verilmişse de 1261 yılında tekrar Cenevizlilerin eline geçti. Galata kulesi 1348 yılında inşa edilmiştir⁴⁶.

İstanbul'un fethinden hemen önce Galata Cenevizlileri ile Osmanlılar arasında anlaşma yapılmış onların İstanbul'a yardım etmemelerine karşılık Cenevizlilerin bütün

41 M. Akif Aydın, *Türk Hukuk Tarihi*, İstanbul 2001, s. 149.

42 Ömer Nasuhi Bilmen, *Hukuk-ı İslamiye ve İstilahat-ı Fıkhiye Kamusu*, V, İstanbul tsz., s. 426.

43 Ebu'l-Berakat Ahmed b. Muhammed el-Adevi, *eş-Şerh el-Kebir*, II, 203.

44 Abdülkerim Zeydan, *Ahkamü'z-Zımmıyyin ve'l-Müste'men*, Beyrut 1402, s. 96-97.

45 Zeydan, 98-99.

46 Ayrıntılı bilgi için kz. İlber Ortaylı, "Galata", *DİA*, XIII, İstanbul 1996, s. 303-307.

imtiyazlarının korunacağı hususunu vurgulayan bir anlaşma yapılmıştır. İstanbul'un düşmesi üzerine Fatih Sultan Mehmed'e heyet göndererek taahhüdlerini yerine getirmeye çağırılmışlardır. Fakat Fatih Sultan Mehmed Cenevizlilerin gizlice yardım etmeleri sebebiyle onlara daha önce belirttiği hususları tanımayacağını belirtmiştir. Nitekim aralarında aşağıda metni verilen ahidname yapılmıştır. Zaganos Paşa tarafından imzalanan bu ahidnamenin aslı Rumca'dır⁴⁷.

Ahidname

Ben ulu padişah, ulu şehinşah Sultan Mehmed Han b. Sultan Murad Hanım, yemin ederimki yeri ve göğü yaradan perverdigar (Allah) hakkı için ve Hazret-i Resul aleyhisselatu vesselamın pak ve münever, muhattar ruhi için ve yüziyirmi dört bin Peygamber hakkı için ve dedem ruhu için ve babam ruhu için ve benim başım için ve oğlancıkların başı için ve kuşandığım kılıç hakkı için Şimdiki halde Galata'nın halkı ve merdümzadeleri atabe-i 'ulyâma⁴⁸ dostluk için elçileri Babalan Pravizin ve Markizoh Frenku ve tercümanları Nikoraz Balugu kale-i mezkûrenin miftâhını⁴⁹ gönderip bana kul olmağa itaat ve inkıyad⁵⁰ göstermişler; ben dahi üzerlerine askerlerimle varıp kalelerin yıkıp harap itmeyim. Buyurdum ki kendüleri ve malları ve rızıkları ve mahzenleri ve bağları ve değirmenleri ve sandalları ve bilcümle metalleri ve avratları ve oğlancıkları ve kulları ve cariyeleri kendilerin ellerinde mukarrer ola: mütearız⁵¹ olmayam ve üşendirmeyeyim. Anlar dahi rençberlik edeler. Gayrı memleketlerim gibi deryadan ve kurudan sefer edeler. Kimesne mani ve müzahim⁵² olmaya, muaf ve müsellemler olalar.

Ben dahi üzerlerine harac vaz' edem. Sal be sal⁵³ edeler gayrılar gibi. Ve ben dahi bunların üzerlerine nazar-ı şerifim diriğ⁵⁴ buyurmayıp koruyayım gayrı memleketlerim gibi.

Ve kiliseleri ellerinde ola, okuyalar ayinlerince. Amma çan ve nakus çalmayalar. Ve kiliselerin alıp mescid etmeyem. Bunlar dahi yeni kilise yapmayalar.

Ve ceneviz bâzirgânları deryadan ve kurudan rençberlik edüp geleler ve gideler. Gümrüklerin adet üzere vereler. Anlara kimesne teaddi' etmeye.

47 İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, c. II, Ankara 1975, s. 6-7.

48 Osmanlı Padişahı Sarayı

49 anahtar

50 Boyun eğme

51 Birbirine karşıt olma

52 Zahmet ve sıkıntı veren.

53 Yıl be yıl

54 esirgeme

Ve buyurdum ki yeniçeriliğe oğlan almayam ve bir kafiri rızası olmadan Müslüman etmeyeler ve kendüleri aralarında kimi ihtiyar ederlerse maslahatları için kethüda nasbedeler.

Ve buyurdum ki evlerine doğancı ve kul konmaya ve kala-i mezkure halkı ve bazirganları angaryadan muaf ve müsellemler olalar.

Şöyle bileler alamet-i şerife itimad kılalar.

Tahriren fi evahir-i cemaziyelula sene seb'in ve hamsin ve semâne mi'ete⁵⁵.

Ahidname'nin Zımmet Sözleşmesi Bağlamında Değerlendirilmesi

Bu ahidname ile gayr-i Müslimlerle yapılan zımmet sözleşmesinde yer alan *can ve mal güvenliği* (Buyurdum ki kendüleri ve malları ve rızıkları ve mahzenleri ve bağları ve değirmenleri ve sandalları ve bilcümle metaları ve avratları ve oğlancıkları ve kulları ve cariyeleri kendilerin ellerinde mukarrer ola mütearız olmayam ve üşendirmeyeyim), *ticaret yapabilmelerine izin verme* (Anlar dahi rençberlik edeler. Gayrı memleketlerim gibi deryadan ve kurudan sefer edeler. Kimesne mani ve müzahim olmaya, muaf ve müsellemler olalar. ve ceneviz bazirganları deryadan ve kurudan rençberlik edüp geleler ve gideler. Gümrüklerin adet üzere vereler. Anlara kimesne teaddi etmeye), *Dini Ayin ve İbadet Hürriyeti, İnanç Hürriyeti* (ve kiliseleri ellerinde ola, okuyalar ayinlerince, ve kiliselerin alıp mescid etmeyem, bir kafiri rızası olmadan Müslüman etmeyeler), askerlik hizmetinden muaf olma (*ve buyurdum ki yeniçeriliğe oğlan almayam*), *kendi temsilcilerini seçebilmeleri* (kendüleri aralarında kimi ihtiyar ederlerse maslahatları için kethüda nasbedeler) hususları karara bağlanmıştır.

Bunlar arasında ahidnamede belirtilen iki husus *din ayin ve ibadet hürriyeti* bağlamında bir kısıtlama olarak değerlendirilebilir. Bunlardan birincisi "*Amma çan ve nakus çalmayalar*" ifadesidir. Bu ifade ile çan ve nakus çalmaları yasaklanmaktadır. Bu hususun "*çan ve nakus*" çalmanın bir hâkimiyet ifadesi olarak telakki edilmesiyle alakalıdır. Bu yasağın bu bağlamda konulduğu yoksa dini bir kısıtlama taşımadığı kanaatindeyim.

"Bunlar dahi yeni kilise yapmayalar" ifadesi ile ise yeni kilise yapımı hususu yasaklanmaktadır. Her ne kadar bu husus ahidnamelerde zikr edilse de bunun aksini gösteren çok sayıda tarihi belgenin varlığından söz edilmektedir. Bu keyfiyet Osmanlı'nın bunu hukuki belgelerle muhafaza ettiği fakat ihtiyaç halinde yeni kiliseler yapımına izin verdiğini ortaya koymaktadır. Bu konuda İslam Hukuku yukarıda da zikredildiği gibi yapılan sulh anlaşmasının metni de önem taşımaktadır. Eğer bu husus sulh anlaşmasında vurgulanmışsa yeni ibadet yerleri yapabilmekteydiler. Fakat yeni kilise yapılmama hususunun "*Bunlar dahi yeni kilise yapmayalar*" şeklinde Galata'da özellikle vurgulandığı belirtilmelidir.

55 Bu ahidname için bkz. Mahmut H. Şakiroğlu, "Fatih Sultan Mehmed'in Verdiği Fermanın Türkçe Metinleri", D.T.C. Fakültesi Tarih Araştırmaları Dergisi, XIV, 211- 224.